

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2005-2006

AB'nin Geleceği ve Türkiye

Emre Gönensay

Soğuk Savaş döneminde Batı dünyası tecti; Atlantik İttifakı, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin aralarında bir fikir ayrılığı söz konusu değildi. Biz de Doğu eksenimizi ihmal ederek bu tek hür dünyanın bir parçası olmak için çaba sarf ediyorduk. Doğumuzdaki ülkeler, 1950'lerin Bağdat Pakti gibi bazı girişimlerini dışarıda bırakırsak, dış politikamızın önemli bir parçası değildi. Bu meseleyi iki önemli hadise büyük ölçüde değiştirdi. Bunlardan biri 9 Kasım 1989, diğeri 11 Eylül olayıdır.

Avrupa'nın 9 Kasım'ı, başını Fransa'nın çektiği bir olgu ile yavaş yavaş Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin ayrışmasına yol açtı, çünkü Sovyetler'in çökmesinden sonra Avrupa Birliği'nin Amerika'ya güvenlik açısından eskisi gibi ihtiyacı kalmadı. Bu ayrılık ikinci olay, yani Irak hadisesi dolayısıyla büyük bir çatlağa dönüştü. Avrupa Birliği içinde de gene Fransa başını çekmek, arkasından da Hollanda, Belçika, Lüksemburg gibi bazı ülkeler gelmek üzere Amerika karşıtlığı ve Avrupa Birliği'ni Amerika'ya rakip olarak geliştirme söylemi ve faaliyetleri arttı. Fransa'nın bunalımları ve bu bunalımların devam ediyor olması dolayısıyla, bu akımın zayıflayacağını, hem Avrupa Birliği içindeki, hem de Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki çatlağın ortadan kalkacağını ve batı dünyasının yine tek bir Atlantik İttifakı'na dönüşeceğini düşünüyorum.

11 Eylül olayından sonra doğu eksenimizin önem kazandı; Osmanlı mirasımız, İslam kültürü ve Ortadoğu'da olan ülkelerle tarihi bağımız dolayısıyla bu eksen, paradoksal olarak, batı ilişkilerimizin bir parçası olmaya başladı. Medeniyet çatışması ve bu meselede Türkiye'nin nasıl rol oynayacağı söylemleri de bu doğu eksenimizin batı eksenimizle ilişkilendirilmiş halini göstermektedir. Bu paradoksun içinde çok büyük sorunlar da vardır. Birincisi Avrupa Birliği'nin bizim doğu unsurumuzu, yani Osmanlı, İslam kültürü unsurumuzu nasıl algılayacağı sorunu söz konusudur. İkinci olarak doğu ilişkimizi bir kart olarak oynamayı başarıp başarmayacağımız ve bu kartı Avrupa Birliği'nin, batı dünyasının daha da sağlam bir parçası olmak için mi kullanacağımız, yoksa bu eksenden doğuya doğru mu kayacağımız sorunu gündemdedir.

Avrupa Birliği ile, Ortaklık Anlaşması'nın 1963'te imzalanmasından itibaren 43 yıllık bir geçmişimiz vardır. Bu arada Türkiye'den geçen 49 hükümetin hepsi de Avrupa Birliği projesi ardından koşmuştur. Ancak kanımca bugün Türkiye soğukkanlık bir değerlendirme yapma noktasına gelmiştir.

Bundan evvelki tarihi ilişkimizde Avrupa Birliği bizim için çok önemliken Türkiye Avrupa Birliği için o kadar önemli olmamışken bugün bu ilişki göreceli olarak değişmiştir. Tabii ki Avrupa Birliği projesi, 20. yüzyılın en büyük projesidir; Avrupa içinde kan dökülmesini II. Dünya Savaşı'ndan sonra engellemiş; barışın, refahın, ekonomik işbirliğinin Avrupa Birliği içinde yayılmasına ve yerleşmesine yol açmış; sulhu ve refahı sağlamış; bu barış, demokrasi ve istikrarı kıtanın diğer kısımlarına yaymış ve bütün Avrupa'yı bir hukuk ve bir barış projesinde birleştirmiştir. Bunun 20. yüzyılın en büyük başarısı olduğunu düşünüyorum. Ancak bunun, bugünün sorunlarını görmemizi engellemesi gerekir: ekonomik kriz, işsizlik, yavaş büyüme, durgunluk, anayasa krizi, para birliği krizi, para birliği krizini aşmak için getirilen istikrar ve büyüme paktının yürümemesi, demografik kriz, bütçe krizi, Türkiye krizi ve en son karikatür krizi... Karikatür krizinin sırf bir Danimarka olayı olarak görülmesi mümkün değildir; bu Avrupa çapında bir fenomendir. Bu krizleri birbirine bağlayan şeyleri bulmamamız ve açıklamamız gerekir ki, hem Avrupa'nın nereye gittiğini hem de temel hastalığın nerede olduğunu bulalım.

Ben bu krizleri Avrupa Birliği'nin temel mimarisinde ve tutumundaki bazı çelişkilerin yarattığı krizler olarak görüyorum. Bunun dört önemli unsurundan birincisi, Avrupa için geleceğin belirsizliğidir. Egemenlikler, karar mekanizmaları, kararların devredilmesi, oy çoğunluğu, hangi seviyede ne kararların alınacağı konuları hem karışık hem belirsizdir ve ekonomik birliğin bir hedef olması da artık biraz göz ardı edildiği için, bu belirsizlik iyice artmış durumdadır. Anayasa krizinin çıkmış olması da bu belirsizliği perçinlemiştir. Burada bence AB'nin geriye dönüp bir değerlendirme yapması gerekir. Bugün 20. yüzyılın en başarılı projesi olan bu proje sulhu, ekonomik refahı, demokrasiyi sağlayıp bütün kıtaya yaymış, ekonomik karşılıklı bağımlılığı, entegrasyonu, ekonomik işbirliğini yaratmıştır. Bütün bunları sağlayan ekonomik entegrasyondur.

İkinci çelişki, Avrupa'nın temel ekonomik kurallarının yavaş yavaş karma ekonomi modeline kaymış olmasıdır. Fransa'nın bir örneği olduğu, bir tarafta devlet yönetimi, planlaması, müdahalesi; bir tarafta da serbest piyasanın yer aldığı bir model söz konusudur. En aşırı karma ekonomi uygulayan Fransa'nın hali bu çelişkiyi göstermektedir. Roma Anlaşması'na bakıldığında, bu anlaşmanın hedefi bir serbest pazar ekonomisidir. Başlangıçta serbest pazarın istisnası olarak bazı ortak politikalar, başta enerji ve tarım politikası varken yavaş yavaş bu istisnalar meselenin esası olmaya başlamış; sanayide uyum politikaları, yeknesaklık Avrupa'da anahtar sözcük olmuş; bir yerde yavaş yavaş Avrupa Birliği bir planlı ekonominin tuzağına düşmüştür. 20. yüzyılda bu karma ekonomilerin hepsi kaybolup gitmiş, hızla büyüyen ekonomilerin hepsi aslında serbest pazar ekonomilerine dayanan ekonomiler olmuştur. Bir taraftan da Avrupa Birliği'ni

2010 yılında dünyanın en yaratıcı, en ileri teknoloji kullanan, rekabet gücü en yüksek olan bir ekonomi yapmak için ürettiği bir reform paketi söz konusudur. 2000 yılında bu karar alınmışken Avrupa bu konuda bir adım bile atamamıştır, çünkü bu yeknesaklık ile Lizbon acentesi çalışmaktadır. Yeknesak, her şeyin aynı olduğu bir ekonomide yaratıcılık, teknolojik yenilik mümkün değildir ve işte bunun sıkıntısı yaşanmaktadır.

Üçüncü temel çelişki, parasal birlik konusundadır. Normal olarak mali otorite hükümettir, bunun bir maliye bakanlığı ve merkez bankası olur. Bunların koordinasyonunun birbirlerine bağımlı olup olmayacağı da son derece güç bir meseledir. Avrupa Birliği'nin parasal birliğindeki Avrupa Merkez Bankası ve 25 maliye bakanı sisteminin yürümesi mümkün değildir. Eğer siyasi birlik olacaksanız, tabii ki bir parasal birlik gereklidir, ancak arabayı atın önüne koymak da gereksizdir. Bir ekonomik birlik içinde parasal birlik olmasa da olabilir; olmasının şartları gerçekten bir tek pazar oluşmuş olması, hizmetlerde ve diğer düz işçilikte sermayenin gerçek serbest dolaşımında olması, tarife dışı engeller olmamasıdır. Avrupa'da bu engeller söz konusudur; işçi sendikalarının gayet kuvvetli organizasyonları vardır, işçi ücretleri serbest değildir. Yani tek pazar kâğıt üstünde varken, fiili olarak birçok yerde engellenmiş ve kompartımanlara ayrılmış durumdadır.

Dördüncü temel mesele, Avrupa'nın en önemli sorunlu alanlarından biri olan demografik krizdir. 1.36 gibi çok düşük seyreden doğurganlık oranının değişmesi mümkün değildir, yani önümüzdeki 100 yıl içinde Avrupa'nın nüfusu sürekli olarak düşecektir. İktisatçıların anlaştığı bir nokta vardır ki, çalışan 4 kişinin bir kişinin yükünü çekmesi, bir ekonomi için tahammül edilebilir bir huduttur. Bunun aşağı düşürmeye başladığımız zaman, çalışma şevki, vergi verme şevki düşmeye başlar ve ekonomi yavaşlar. Avrupa Birliği de bu 4'e gelmiş durumdadır. Bu projeksiyon 2050'lere kadar götürülebilir, çünkü nüfus meselelerinin projeksiyonu matematiksel olarak yapılır.

2035 yılında bu oran 2'ye düşecek, yani 2 kişi çalışıp bir emeklinin yükünü çekecektir ki bu sistem yürüyemez. Bu konuda iki alternatiften biri Avrupa Birliği'ne göçmen almaktır. 2035'te bu işin oranın ikiye düşmemesi, marj dediğimiz 4'te kalması için 210 milyon insanın Avrupa Birliği'ne göç etmesi gerekir. Emeklilik yaşı biraz yükseltilecek belki bu sayı 150 milyona düşürülür, ancak yine de Avrupa Birliği'nin bugünkü nüfusunun neredeyse yarısına yakın insanın dış ülkelerden gelip yerleşmesi gerekliliğini engellemez. Hesaplara göre gelir vergilerinin % 85-90 oranlarına, emeklilik yaşının 78-79'a çıkarılması gerekir. Ya da Avrupa'nın borç oranı gayri safi milli hasılanın üç katına çıkarılmalıdır, ki bu da mümkün değildir; komşularınızdan borç alamazsınız, Avrupa dışından bu manzarayı görenler tarafından size borç verilmez.

Avrupa Birliği içinde gördüğümüz yer yer ırkçılığın baş kaldırması, karikatür krizi bunlarla ilgilidir. Fransa'nın varoşlarında olan meseleler, Türkiye'ye karşı takınılan tavırlar bu temel sorunun belki de şuuraltı baskısından doğmaktadır. Temel sorun, nüfusun kendi kendine yeterli olmaması, dolayısıyla ekonomik çöküntüye uğramamak için "öteki" olarak görülen insanlarla beraber yaşamak mecburiyetinde olunmasıdır. İşte bu açmaz ırkçı tepkileri tahrik eden bir gerçek olarak ortaya çıkar. Avrupa Birliği bu şekilde bir göçü kabul edip entegrasyonu kabullenemeyecekse, medeniyetler çatışması dediğimiz meseleye bu olgu nasıl bir etki yapacaktır? Terörü bu çatışmanın hep temel dinamiği olarak görüyoruz, fakat belki de bu asimetrik nüfus büyümeleri bu çatışmanın en temel dinamiği ya da çözümü olabilir. Tabii bu gelişmeler Türkiye'yi de çok yakından ilgilendirmektedir.

Bence Avrupa Birliği için ekonomik birlik en temel öge, en önemli başarıdır. Bugüne kadar elde edilenlerin çoğu da bu ekonomik birlikten doğmuştur. Ekonomik birlik güçlendirilmeli, her ülkenin aynı zamanda bir hukuk devleti projesi içinde olması, Kopenhag Kriterleri tarafından sağlandığı gibi sağlanmaya devam edilmelidir. Ancak tek pazar büyük bir reforma tabi tutulup güçlendirilmeli ve gerçek bir serbest pazar haline getirilmelidir. En sonunda bence siyasi birlikten de vazgeçilmelidir. Tahminim de olayların Avrupa'yı zaten böyle bir yere doğru götürdüğü yönündedir.

Türkiye'nin, müktesebata uyum müzakere sürecinde Avrupa Birliği'nin nereye gittiğini çok yakından izlemesi gerekir. Bu süreçte elimizde olan ve olmayan şeyler vardır, ancak elimizde olanlar da, elimizde olmayanlar nedeniyle etkilenebilir.

Genellikle kullanılan "ucu açık bir süreç" tanımından hiç endişe etmiyorum; ucunu kapatmak veya açmak, karşılıklı müzakere içinde bizim de elimizdedir. En çok eleştirilen, serbest dolaşım olmaması, delegasyonlar gelmesi meselesi de beni ilgilendirmiyor, çünkü Avrupa Birliği'ne Türkiye üye olacak ise, zaten bu nüfus meselesi nedeniyle serbest dolaşımı engellemek değildir. Bütün bunlarda müzakere ettiğimizde gerek siyasi kriterlerde, gerek teknik uyumda karşımızda bizim muhatabımız olarak devletler vardır; bu çözümlerde yaptıklarımız-yapmadıklarımız, karşımızdaki devletin bir vebesi olacak, bir hukuki anlaşma haline gelecektir. Elimizde olmayanlar ise bütün bu denklemi bozabilecek şeylerdir. Birincisi, ırkçılık tırmanacak mıdır? Eğer Avrupa Birliği'nde şimdi başkaldıran ırkçılık tırmanacaksa, bu ırkçılığın hedefinde zaten biz de varız, biz de düşmanız, biz de yabancıyız. O zaman zaten bu iş çıkmaza girer, bu bizim elimizde olan bir şey değildir. Ama en azından bu konuyu çok yakından izlememiz gerekir. Elimizde olmayan diğer çok önemli mesele, Türkiye'nin her türlü vebeyi yerine getirdikten sonra Avrupa Birliği üyesi olması için, Fransa'da referandum yapılacak olmasıdır. Bence bu, aslında onların açısından çok akıllı, ince ve parlak bir şekilde Türkiye'nin üyeliğini engellemek için konmuş bir koşuldur. Hakikaten burada Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin tam üyesi olmasını engelleyen bir denklem vardır: Bizim teknik uyum dışında bazı temel meselelerimiz de söz konusudur ki Kıbrıs, Kıbrıs'ın tanınması, Yunanistan ile olan sorunlarımız, hava sahası, kara suları, kıta sahanlığı meseleleri bunlar arasındadır. Tam üyeliğin bunların çözümüne bağlı olduğu, matematiksel bir denklemdir. Çözüm için bizim birtakım esneklikler göstermemiz, hatta bir kısmımızın "taviz" dediği uygulamaları yapmamız gerekir: "tam üyelik=çözüm=esnetir esneklik ve taviz" Ama biz bu esnekliği ve tavizi tam üyelik çerçevesinde uygulayabiliriz. Demek ki Fransız referandumu bizi o sırada durduracaksa ve biz o ana kadar ne olacağını bilemeyeceksek bu temel meselelerin hiçbirinde esneklik gösteremeyiz, taviz veremeyiz. Türkiye'yi engelleyen denklem budur. Bu oy akıllıca konmuş ve daha o referanduma varmadan Türkiye'nin yolunu engelleyecek matematiksel bir denklemdir. Bu işle hiçbir ilgisi, bu konuda hiçbir sorumluluğu olmayan Fransa'daki sokaktaki adam bize hayır dediğinde bütün esneklik ve tavizlerimiz boşa gidecektir.

Sonuç olarak soğukkanlı olmamız, bu temel çıkarsamaları bilerek, yani milli çıkarlarımıza aşırı derecede aykırı olacak bir taviz vermeden bu müzakereleri sürdürmemiz; hukuk devleti projesine, demokrasiye sadık kalmamız; kendimizi geliştirmeye hazır olmamız ve bu inisiyatifi, siyasi iradeyi alarak soğukkanlı bir şekilde gelişmeleri izlememiz gerektiğini düşünüyorum. diye düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki, biz şu anda bu meselede şeref tribününde oturuyoruz. İnip oyuna katılır mıyız katılmayız mıyız, karar vermek için daha çok zaman var, bu da bizim büyük şansımız.